

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОЦЕНЯВАНЕ НА ЗНАНИЕТО И ИНТЕЛЕКТУАЛНИЯ КАПИТАЛ

PROBLEMS IN ASSESSMENT OF KNOWLEDGE AND INTELLECTUAL CAPITAL

ст.ас. инж. Нели Иванова Николова

Технически университет - Габрово

Abstract

This report presents a summary of the problematic issues related to assessment of knowledge and intellectual assets. To meet the challenges of the new knowledge-based society, organizations must change their way of governance. Accordingly, "knowledge" became a key production factor in the financial statements, although still dominated by traditional factors of production such as buildings and machinery. Therefore it is imperative to pay greater attention to "knowledge as capital", or so-called intangibles.

Keywords: assessment of knowledge, intellectual capital , knowledge economy, innovations

ВЪВЕДЕНИЕ

Много изследователи отбелязват, че индустриалната икономика е трансформирана в икономика на знанието. За да посрещнат предизвикателствата на новото общество на знанието, организациите трябва да променят начина си на управление. Съответно “знанието” се превръща в ключов производствен фактор, макар във финансовите отчети все още да доминират традиционните фактори на производството като сгради и машини. Ето защо е наложително да се обърне по-голямо внимание на “знанието като капитал”, или така наречените нематериални активи.

Знанието на експертно ниво може да бъде разглеждано като най-ценния актив на фирмата, конкурираща се ефективно в информационно наситената глобална икономика и затова следва да се оценява.

Оценяването на знанието и интелектуалните активи се превръща в една постоянно и периодично действаща система от мероприятия, която ще има все по-важни функции за стимулиране на икономическия растеж на малките и средни предприятия.

Настоящият доклад представлява едно проблемно изложение на въпросите, свързани с тази оценка. Целта е да послужи на мениджърите и собствениците за база за

преосмисляне на приоритетите при разработването на планове и стратегии и за разгръщане на дискусии в различни аспекти.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Икономика на знанието и нейното оценяване

Основната цел на ЕС в периода до 2010г. е превръщането на икономиката в най-конкурентоспособната, основана на знанието динамично развиваща се, способна на устойчив икономически растеж, с повече и по-добри работни места и по-голяма социална стабилност.

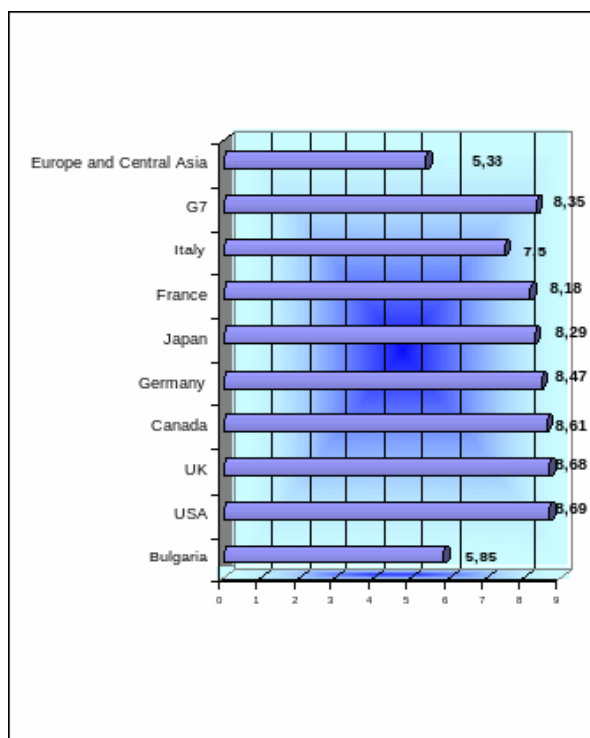
Според едно от най-разпространените определения [13] за икономика на знанието, това е всяка икономика, в която създаването, разпространяването и практическото приложение на знанията се е превърнало в основна движеща сила за растежа, създаването на благосъстояние и заетост във всички отрасли.

За постигане на тази цел, екип на Световната банка разработи прецизен инструмент за оценяване, измерване и анализ на икономическото развитие на отделните страни на икономиката на знанието. Той съдържа 69 показатели, покриващи четири основни стълба:

- Първи стълб - Благоприятна икономическа, институционална среда и управление в подкрепа на предприемачеството;
- Втори стълб - Национална иновационна система, способна да реализира продукти с високо съдържание на знание;
- Трети стълб - Съзидателен и добре обучен човешки капитал;
- Четвърти стълб - Развита информационна и комуникационна структура.

Важен ресурс в съвременната икономика са иновациите, осигуряващи ново полезно знание и по-добра конкурентност. Като основен елемент в икономиката на знанието, те са главен източник за разработване на нови технологии, които биха могли да удовлетворят най-пълноценно индивидуалните и обществени потребности.

За да може да се оценява икономиката на знанието, всеки един от абстрактните четири стълба трябва да се измерва и сравнява. За целта се използва т.нар. **индекс на икономика на знанието**. (фиг.1)

Фиг.1. Индекс на икономика на знанието

Той може да има стойности от 0 до 10 и дава възможност за сравнителна картина за цялостното развитие на икономиките. Общият индекс на икономика на знанието е съставен от отделните подиндекси за всеки

от четирите стълба. За измерване на икономиката на знанието най-напред трябва да определят подиндексите на отделните стълбове. Те дават възможност за сравняване на икономиките и по развитието на отделните компоненти от икономиката на знанието [13]. Всеки отделен стълб се измерва с три количествени показателя. Индикаторите за стълб иновации са следните:

- Индикатор 1 - Брой на заетите в научно-изследователска и развойна дейност на 1 млн. население;
- Индикатор 2 - Брой на издадените патенти на 1 млн. население;
- Индикатор 3 – Брой на научните публикации на 1 млн. население

2. Активи на знанието и интелектуалния капитал

Термините активи на знанието и интелектуален капитал се използват като синоними в настоящата статия. Тези термини се отнасят до “потенциала на стойността като съществуваща в различни компоненти, или вливаща се в цялостния “капитал” на фирмата; отношенията и синергичните модуляции, водещи до нарастване стойността на този капитал; приложението на потенциала ѝ към реалните бизнес задачи, включващо необработените активи на знанието, както и активите, натрупващи богатство, чийто главен компонент е знанието [9,11].

Интелектуалният капитал се определя като обхващащ [14]:

- човешкия капитал;
- структурния капитал;
- капитални отношения - тези аспекти на интелектуалния капитал включват такива фактори като силни бизнес отношения в мрежови дружества, лоялност на клиентите и знание и компетентност на служителите.

Традиционното оценяване на националната стопанска производителност се основава на възприемането на БВП /брутния вътрешен продукт/ от гледна точка на традиционните фактори за производство – земя, труд и капитал. Активите на знанието се различават от традиционните производствени фактори по това, че те се определят от закона, описван като “закон за нарастващата възвръщаемост” [15]. За разлика от традиционните производствени фактори, за

които е характерна намаляваща възвръщаемост, всяка допълнителна единица знание, използвана ефективно, води до пределно увеличаване на производителността. Успехът на фирми като “Майкрософт” често се дължи на факта, че всяка допълнителна единица продукт или услуга, базирана върху информацията, води до повишаване на пределната възвръщаемост. Имайки предвид променящата се динамика на националната производителност, не бива да ни изнепада факта, че някои по-слабо развити стопанства със значителни активи в познанието на информационните и комуникационни технологии се надяват да надминат по-развитите стопанства.

Въпреки че активите, основаващи се на знанието, заемат все по-важна роля в националната производителност, доста страни все още оценяват своята производителност чрез традиционните производствени фактори. Но възникващото стопанство на знанието се характеризира с индустрии, интензивно използващи знанието, за разлика от тези в постиндустриалното стопанство. Активите на знанието и интелектуалния капитал могат да се опишат като “скрити” активи, които водят до успешно икономическо развитие. Възможностите на съвременните методи за оценяване на интелектуалния капитал са ограничени по отношение на мълчаливото знание, вложено в човешкия ресурс, но не и по отношение на оценяването на патентите и търговските марки, за което свидетелстват множеството разработки в специализираната литература по бизнес оценяване, включително и за България. [1, 2, 3, 4]

Все повече управлението на знанието се признава за основен двигател на националното здраве, нововъведения и обучение, както и за повишаване на brutния вътрешен продукт /БВП/ на страната. Нарастващата важност на активите на знанието, като индикатори за бъдещо развитие и производителност, би трябвало да привлича вниманието не само на изпълнителните директори на фирмите, но също така и на лицата, отговорни за формиране на националната икономическа политика. Измерването на активите на знанието, които са фактори с нарастващо значение за бизнес успеха, е

свързано с тяхната оценка, наблюдение и управление.

Знанието, като обобщено понятие за нематериални активи, може да се идентифицира и измери. Следователно, то не бива да се разглежда само като процес на опознаване и научаване, т.е. отнасящо се до това как организациите придобиват, споделят и използват знанието. Нематериалните активи са идентифицируеми и допринасят в много голяма степен за ценността на организацията.

3. Оценяване на капитала знание и интелектуалните активи

Стойността на активите на знанието, приемайки разликата между пазарната и документна стойност за представителна величина, остава скрита и не се забелязва от използваните счетоводни и докладни практики. Както е видно от счетоводните документи на фирмите, представени в Интернет, съществува значително несъответствие между оценките на предприятията, посочени в корпоративните балансови отчети и оценката на тези стойности, дадена от инвеститорите.

Нарастващото съотношение между нематериалните спрямо материалните активи за по-голяма част от индустриалния сектор се потвърждава и от редица други наблюдения.[5,6]. В случаите с големите корпорации, такива високи пазарни оценки често се дължат на търговската марка. Съвременната бизнес история сочи, че огромните инвестиции в човешкия капитал и информационните технологии са основните инструменти, допринасящи за стойността, като често самите те не фигурират в балансовите отчети на фирмите като положителни стойности.

Измерването на пазарната стойност на фирмите в съвременната бизнес среда, чрез традиционните счетоводни методи, става все по-неадекватно и често неподходящо за действителната стойност на съвременното стопанство. Традиционната счетоводна практика често разглежда търговската марка като обезценяваща се с времето, в съвременното стопанство нематериалните активи като търговската марка увеличават стойността си с времето, често за по-дълъг пе-

риод от този, отчитан за обезценяването ѝ. Макар че специфичните видове оценяване на интелектуалния капитал като патенти, авторски права и търговски марки трябва да се оценяват според тяхната потенциална икономическа стойност, често те се отразяват само с разходите за регистрация. Разграничението между активи и разходи се отбелязва доста произволно в много балансови отчети. Традиционният балансов отчет, наследство от последните петвековни счетоводни практики представя картина на исторически разходи, допускайки, че цената при покупката отразява действителната стойност на актива. Тя обаче не взема предвид скритата стойност на човешките умения, вещина и способности за обучение, стойността на отношенията между индивидите и организациите, нито пък структурните аспекти при обслужването на клиентите. Тези невидими стойности или нематериални активи заемат все по-важно място в стопанство, характеризиращо се с преход от “програмирани” практики към “парадигмени смени”, характеризиращи новия бизнес свят [6,7,8]. Такива фактори придобиват все по-голяма важност при оценяването на потенциала за бъдещо развитие на предприятието или националното стопанство.

Този въпрос разкрива очевиден парадокс: колкото повече една фирма инвестира в бъдещето си, толкова по-ниска е документната ѝ стойност /макар че последните данни за различни ценни книжа, свързани с електронната мрежа, показват нарастващо осъзнаване на фактора нематериални активи/. Прилагайки примера с тези фирми към организациите в националното стопанство можем да разберем значението за отчитане на нематериалните активи, които не фигурират в счетоводните отчети, но влияят върху бъдещия им успех или неуспех.

➤ Оценяването от гледна точка на интелектуалния капитал и активите на знанието взема предвид не само финансовите фактори, но също така и човешките и структурни фактори [9]. Стюарт определя интелектуалния капитал като интелектуален материал, който е бил оформен, уловен и обработен така, че да създаде богатство чрез използването на актив с по-високо качество.

Причините за оценяване и измерване на интелектуалния капитал и активите на знанието включват осъзнаване на въпроса къде е стойността във фирмата и секторите на националното стопанство и изграждането на система за преценяване на успеха и растежа на фирмите и стопанствата.

Mark E. Van Buren, посочвайки трудностите при измерването на интелектуалния капитал в труда си „The Yardstick for Knowledge management” визира, че: ”Това, което не може да се измери, не може и да се управлява”[12]. Оценяване на стойността и резултатите от действието на активите на знанието се поставят на второ място по важност сред предизвикателствата, пред които са изправени ръководствата на компаниите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Един много важен проблем е изготвянето на пазарна оценка за стойността на нематериалните активи в рамките на националните и глобалните пазари. Справедливото намиране на паричните еквиваленти на интелектуалната собственост, удовлетворяващи всички заинтересовани субекти ще даде тласък за решаване на по-голямата част от останалите проблеми.

Добре известна е максимата в бизнеса: “Не можем да управляваме добре това, което не можем да измерим.”

Най-големите проблеми при управлението на интелектуалните активи (ИА) се отнасят именно до тяхното измерване. Това се обяснява с липсата на достатъчно добри методи за измерване на ИА, изчисляване на стойността на ИА и възвращаемостта от инвестирането в ИА. “Невидимостта” на ИА затруднява прилагането на математически и икономически инструменти за измерването им. Когато обаче фирмите не познават достатъчно добре своите интелектуални активи, се стига до две неизбежни последици:

- фирмите инвестират недостатъчно средства в интелектуални активи;
- много от направените инвестиции в интелектуални активи са неефективни.

Посочените в настоящия доклад проблеми стават все по-актуални и за българските фирми в резултат на стремежа към изграждане на конкурентни предимства от нов порядък – замяна на евтината работна ръка и нискотехнологичната ориентация на икономиката с висококвалифициран човешки ресурс и възможности за създаване и абсорбиране на ново технологично знание.

Актуалността на темата се потвърждава от наличието на недостатъчно научно осветляване на разгледаните проблеми в българската теория.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Борисов, Б. Някои проблеми при оценката на нематериалните активи. С., сп. ИНСО, №3 /1996г.
- [2] Борисов, Б. Ценообразуващи фактори при лицензирането на нематериалните обекти. С., сп. ИНСО, №3 /1997г.
- [3] Борисов, Б. Лицензионна търговия с обекти на интелектуалната собственост. С., УИ Стопанство, 2003г.
- [4] Пендичев, В. Използване оценката на нематериален актив. С., сп. ИНСО, №12/2003г.
- [5] Fernandez-Araoz, C.: Hiring without firing, *Harvard Business Review*, July –August, 1999.
- [6] Malhotra Y. “Knowledge Management and New Organization Forms: A framework for Business Model Innovation”, *Information Resource Management Journal*, Jan-Mar 2000, 13 (1), p.5-14.
- [7] Malhotra Y. “Knowledge Management for E-Business Performance: Advancing Information Strategy to “Internet Time”. *Information Strategy: The Executive Journal*, 2000.
- [8] Malhotra Y., “Information Ecology and Knowledge Management for E-Business Performance: Toward Knowledge Ecology for Hyperturbulent Organizational environments. Kiel, Douglas L. (Ed) *UNESCO Encyclopedia of Life Support Systems; Theme Knowledge Management, Organizational Intelligence and Learning and Complexity*, 2000.
- [9] Malhotra Y. “Knowledge Assets in Global Economy: Assesment of National Intellectual Capital *Journal of Global Information Management*, July-Sept. 2000, 8(3), 5-15.
- [10] Stewart T., Trying to Grasp the Intangible, *Fortune*, Oct.2., 1995.
- [11] The Society of Management Accountants of Canada. Measuring Knowledge Assets (Management Accounting Guideline Focus Group Handout), Ed. M. Tanaszi and Duffy J., Toronto, Ontario, April 16, 1999.
- [12] Van Buren E. Mark, „The Yardstick for Knowledge management”, 2001г.
- [13] www.bgrazvitie.net/bg/ke/measure.php
- [14] www.bontis.com
- [15] [www.spisanie.org/производството в дългосрочен-период.html](http://www.spisanie.org/производството%20в%20дългосрочен%20период.html)